

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ

ВЕСТНИК ОШКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА

BULLETIN OF OSH STATE UNIVERSITY

ISSN 1694-7452 e-ISSN: 1694-8610

№3/2026, 228-243

ФИЛОЛОГИЯ

УДК: 894.341

DOI: [10.52754/16948610_2026_3_18](https://doi.org/10.52754/16948610_2026_3_18)

**МИГРАЦИЯ ШАРТЫНДАГЫ ЛИРИКАЛЫК ДҮЙНӨ: НУРИЗА ӨМҮРБАЕВАНЫН
ПОЭЗИЯСЫНДАГЫ КӨРКӨМ ИЗДЕНҮҮЛӨРҮ**

**ЛИРИЧЕСКИЙ МИР В УСЛОВИЯХ МИГРАЦИИ: ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ПОИСКИ В
ПОЭЗИИ НУРИЗЫ ОМУРБАЕВОЙ**

**THE LYRICAL WORLD IN THE CONTEXT OF MIGRATION: ARTISTIC EXPLORATIONS
IN THE POETRY OF NURIZA OMURBAEVA**

Маматжан уулу Мелис

Маматжан уулу Мелис

Mamatzhan uulu Melis

аспирант, Ош мамлекеттик университети

аспирант, Ошский государственный университет

post graduate student, Osh State University

melisbek@oshsu.kg

МИГРАЦИЯ ШАРТЫНДАГЫ ЛИРИКАЛЫК ДҮЙНӨ: НУРИЗА ӨМҮРБАЕВАНЫН ПОЭЗИЯСЫНДАГЫ КӨРКӨМ ИЗДЕНҮҮЛӨРҮ

Аннотация

Ар бир акын өзүнүн турмуштук позициясын, басып өткөн жолун, көркөм фантазиясын жана чыгармачылык табылгаларын поэтикалык ыкмалар аркылуу туюнтат. Бүгүнкү күндө кыргыз мигрант акындарынын поэзиясында мекенге, эл-журтка жана үй-бүлөгө болгон сагыныч, бөтөн чөйрөдөгү жалгыздык менен кусалык сыяктуу мотивдер кеңири чагылдырылууда. Аталган лирикада психологизм, аналитикалуулук, сентименталдуулук жана өзгөчө аялдар поэзиясына мүнөздүү болгон медитативдүүлүк сыяктуу көркөм-эстетикалык категориялар өзгөчө орунду ээлейт. Макалада бул сыяктуу көркөм өзгөчөлүктөр акын Нуриза Өмүрбаеванын чыгармачылыгынын мисалында илимий талдоого алынат.

Ачкыч сөздөр: кыргыз поэзиясы, эгемендүүлүк жылдарынан кийинки доор, “жоголгон мекен”, миграция, руханий турмуш, Нуриза Өмүрбаева

*Лирический мир в условиях миграции:
художественные поиски в поэзии Нуризы
Омурбаевой*

*The Lyrical World In The Context Of Migration:
Artistic Explorations In The Poetry Of Nuriza
Omurbayeva*

Аннотация

Каждый поэт выражает свою жизненную позицию, свой путь, художественное воображение и творческие достижения посредством поэтических приёмов. В современной поэзии кыргызских авторов-мигрантов широко представлены такие мотивы, как тоска по родине, народу и семье, а также чувство одиночества и ностальгии в чужой среде. В этой статье особое место занимают такие художественно-эстетические категории, как психологизм, аналитичность, сентиментальность и медитативность, свойственные прежде всего женской поэзии. Данная статья посвящена научному исследованию упомянутых художественных особенностей, рассматриваемых на материале произведений поэтессы Нуризы Омурбаевой.

Abstract

Every poet expresses their worldview, life position, artistic imagination, and creative achievements through poetic devices. Today, the poetry of Kyrgyz migrant poets widely reflects such motifs as longing for the homeland, one's people, and family, as well as feelings of loneliness and nostalgia in a foreign environment. In this poetry, artistic and aesthetic categories such as psychologism, analytical depth, sentimentality, and meditateness—particularly characteristic of women's poetry—occupy a prominent place. This article presents a scholarly analysis of these artistic features based on the poetry of Nurgiza Omurbayeva.

Ключевые слова: кыргызская поэзия, постнезависимый период, “утраченная родина”, миграция, духовная жизнь, Нуриза Омурбаева

Keywords: the Kyrgyz poetry, the post-independence period, “lost homeland”, migration, spiritual life, Nuriza Omurbayeva

Киришүү

Борбордук Азия мамлекеттериндеги (негизинен, Кыргызстан, Өзбекстан, Тажикстан) мигрант акындардын поэзиясы – бул социалдык-экономикалык шарттардан улам пайда болгон уникалдуу жана өтө актуалдуу адабий кубулуш. Анын калыптанышы жана өнүгүшү системалык түрдө этаптарга бөлүнүп, негизги өзгөчөлүктөрү менен талданат. Поэзиянын мындай тематикада аталышы кайрадан элдин жашоо образы менен тыгыз байланыштуу экендиги талашсыз. Анын калыптануу этабы 1990-жылдардын ортосу – 2000-жылдардын башы болуп, ал мезгил Советтер Союзу кулагандан кийинки экономикалык кризистин жана жумушсуздуктун күчөшү менен шартталган алгачкы ири миграция толкунуна туура келет.

Азыр мигранттардын саны кескин өсүп, алардын арасындагы акындар жараткан поэзия массалык маалымат каражатына байма-бай чыгып жатат. Бул аралыкта мигранттык жашоону жашап, ошол эле учурда жаңы адабий формаларды колдонгон акындардын мууну пайда болду. Мисалы, Бактыгүл Сейитбекова, Толукбек Байзак, Нарсулуу Гургубаева, Анарбек Акматалиев, Азамат Омош (Токоров), Ибрагим Айип уулу жана башкалар адабият айдычында топ жарып келе жатышат. Алардын эң көрүнүктүү өкүлдөрүнүн бири Нуриза Өмүрбаева.

Нуриза Өмүрбаева А.М. Горький атындагы Адабият институтунун бүтүрүүчүсү (2017-жыл). Анын алгач “Ай менен сырдашуу” (2013-жыл) ырлар жыйнагы, эпистолярдык жанрдагы “Кат турмуш” повести (2022-жыл), “Бейтааныш бекет” (2023-жылы) ырлар жыйнагы жарыкка чыккан. Учурда ырлары орус, немец, түрк жана азербайджан тилдерине которулган. Акын бир нече жылдардан бери Москвада, Түркияда жашап, эмгектенип келет.

“Азыркы кыргыз поэзиясы тууралуу кеп козголсо, эгемен жылдарында “үйүрү” менен келип, келечегинен үмүттөндүргөн таланттуу жаш калемгерлердин тобун атоого болот. Алардын арасында Нуриза Өмүрбаева да бар. “Бир тоголок кар” ыры менен балалыктын жаңы ойгонгон наристе сезимин поэтикалуу чагылдырып, адабий коомчулукка поэзиядагы жылдыздуу жүзүн көрсөтө алган акын ырды жеңил-желпи жамактата коюудан алыс. Поэзияга болгон жоопкерчиликти сезгениненби же М.Горький атындагы жогорку окуу жайынан адабий даярдыктан өткөндүгүнөнбү Нуриза аз жазат, бирок жүрөгүнөн өткөрүп жазат” – деп Үмүт Култаева белгилегендей,¹ Нуриза Өмүрбаева ар бир ырга жоопкерчилик менен мамиле жасап, ырдан тагдырды, тагдырдан ырларды издеп келген акын.

Метод

Бул илимий макалабызда Нуриза Өмүрбаеванын лирикасындагы миграция кубулушун жана поэтикалык өзгөчөлүктөрүн ачуу максатында бир нече илимий усулдар айкалыштырылып колдонулду. Негизги метод катары *герменевтикалык жана тексттик талдоо усулу* алынып, акындын ырларындагы сөз айкаштарынын, символдордун жашыруун маанилери чечмеленди. Ошондой эле, мигранттын ички дүйнөсүн изилдөө үчүн психоаналитикалык жана экзистенциалдык мамиле колдонулуп, каармандын бөтөн чөйрөгө адаптациялануу деңгээли байкалды. Чыгармалардын көркөмдүк деңгээлин аныктоодо *структуралык-семантикалык метод* аркылуу троптордун (метафора, кейиптөө, антитеза) аткарган милдеттери аныкталса, адабиятчылардын жана коомдук ишмерлердин пикирлерин баалоодо *компаративдик (салыштырмалуу) талдоо усулу* жетекчиликке алынды.

¹ Култаева Ү. Жүрөк менен сырдашуу. <https://adabiyat.kg/m-t-kultaeva-zh-r-k-menen-syrdashuu/> (колдонулган күнү: 23.04.2026)

Анализ

Акындын ырларын деталдуу талдоого алганыбызда, анын лирикасынын өзөгүн “чоочундук” феномени түзөрүн көрөбүз. Автор бул түшүнүктү бир гана географиялык аралык катары эмес, адамдын ички дүйнөсүндөгү руханий жалгыздык катары сүрөттөйт. Алсак,

*Курчап турса сүйүү багы – кайың бак,
кусалыктан куруп турган жайымды айт.
Чок баскандай жүрөгүмдү куйкалап,
чоочун сезим көөдөнүмдү байырлайт.*

*Тирүүлүктө түйшүгү көп бүтпөгөн,
ызалыктын баарын жеңип күч менен.
Чоң турмуштун агымында сүзөмүн,
чоочун көздөр чоочунсунтуп тиктеген.*

*Шамал шуулдап, жамгыр жаабас жаз көрдүм,
Шайыр, куунак жашаганды аз көрдүм.
Чочубадың кучагыңа алгандан,
чоочун турмуш, мен да өзүңө бат көндүм.*

*Бул чөлкөмдө чоңойбогом, туулбагам.
Эмне берип, эмнени алат бул кадам?..
Чоочун жердин шамалындай шуулдап,*

*чоочун күндөр өтөт жашты уурдаган*² – деген ыр саптарында лирикалык каармандын бөтөн жерде жашап жаткандагы психологиялык абалы, мекенге болгон кусалыгы жана жаңы чөйрөгө көнүү процесси көркөм чагылдырылган. Ырдын өзөгүн түзгөн негизги түшүнүк — “чоочундук” феномени. Автор бул түшүнүктү бир гана географиялык аралык катары эмес, адамдын ички дүйнөсүндөгү руханий жалгыздык жана бөтөнсүү сезими катары да сүрөттөйт.

Ырдын алгачкы сабынан тартып эле каармандын кусалыкка чулганган ички дүйнөсү ачыла баштайт:

*Курчап турса сүйүү багы – кайың бак,
кусалыктан куруп турган жайымды айт.*

Бул жерде “сүйүү багы”, “кайың бак” сыяктуу табият образдары сыртынан кооз көрүнгөн дүйнөнү элестетсе, “кусалыктан куруп турган жай” лирикалык каармандын ички

² Нуриза Өмүрбаева. “Чоочун күндөр”. <https://kmborboru.wordpress.com/2015/02/20/nuriza-m-rbaevanyn-zha-y-ylarynan/> (колдонулган күнү: 23.04.2026)

руханий абалын туюнтат. Автор сырткы дүйнө менен ички дүйнөнүн карама-каршылыгын көрсөтүүгө аракет кылган.

Ырда көркөм троптор кеңири колдонулган. Айрыкча метафоралар каармандын эмоционалдык абалын терең ачууга кызмат кылат. Маселен:

*Чок баскандай жүрөгүмдү куйкалап,
чоочун сезим көөдөнүмдү байырлайт.*

Бул саптарда кусалык жана жалгыздык сезими “чок баскандай” элестүү сүрөт аркылуу берилген. Ал эми “чоочун сезимдин көөдөндү байырлашы” адамдын жаңы чөйрөгө туш болгондо пайда болгон ички тынчсыздануусун көрсөтөт.

Экинчи строфада лирикалык каарман турмуштун оор сыноолорун жеңүүгө аракет кылган күчтүү инсан катары сүрөттөлөт:

*Тирүүлүктө түйшүгү көп бүтпөгөн,
ызалыктын баарын жеңип күч менен.*

Ошол эле учурда ал адамдардын ортосунда жүргөнү менен өзүн бөтөн сезет. Бул көрүнүш:

Чоң турмуштун агымында сүзөмүн,

чоочун көздөр чоочунсунтуп тиктеген - деген саптар аркылуу берилген. Бул жерде “чоочун көздөр” образы коомдогу психологиялык аралыкты жана адамдын жалгыздык сезимин символдоштурат.

Үчүнчү строфада каарман акырындык менен жаңы турмушка көнө баштаганы көрсөтүлөт. Автор муну төмөнкү саптар аркылуу туюнтат:

*Чочубадың кучагыңа алгандан,
чоочун турмуш, мен да өзүңө бат көндүм.*

Бул саптарда “чоочун турмуш” жансыз түшүнүк болсо да адам кейпинде сүрөттөлүп, кейиптөө (персонификация) көркөм ыкмасы колдонулган. Натыйжада жаңы жашоо каарманды кабыл алган тирүү күч катары элестейт.

Акыркы строфада философиялык ой жүгүртүү күчөйт. Лирикалык каарман өзүнүн өмүр жолу жөнүндө ой толгоп, бөтөн жерде өткөн убакыттын баасын аңдайт:

*Чоочун жердин шамалындай шуулдап,
чоочун күндөр өтөт жашты уурдаган.*

Бул жерде убакыт “жаштыкты уурдаган” күч катары сүрөттөлүп, метафоралык мааниге ээ болгон. Автор адам өмүрүнүн кайталангыс экенин жана бөтөн жерде өткөн жылдардын баалуулугун көрсөтөт.

Ырдын көркөм түзүлүшүндө “чоочун” сөзүнүн кайталап колдонулушу өзгөчө мааниге ээ. “Чоочун сезим”, “чоочун көздөр”, “чоочун турмуш”, “чоочун жер”, “чоочун күндөр” сыяктуу сөз айкаштары чыгарманын негизги идеялык жүгүн көтөрүп, бөтөнсүү мотивин күчөтүп турат.

Ырда миграциядагы адамдын ички дүйнөсү, мекенге болгон кусалыгы жана жаңы чөйрөгө көнүү процесси терең лиризм менен берилген. Автор көркөм каражаттарды чебер пайдалануу аркылуу заманбап адамдын руханий абалын, жалгыздыгын жана өмүр тууралуу

философиялык ойлорун таасирдүү чагылдыра алган. Ал өзгөчөлүктөр чыгарманын көркөм-эстетикалык баалуулугун арттырып, аны миграциялык лириканын ийгиликтүү үлгүлөрүнүн катарына кошууга негиз берет. Мисалы:

*Көп кыйналдым... Тагдыр экен бул дагы,
эстөөлөрдөн тазар, кайра булкунгун.
Таңда бизди күтөт Тверь бульвары,
Таңда жүрөк улуулукка умтулгун.³*

Мындай ой толгоолор чыныгы акындык жүрөктөн гана чыгат. Аруулукка умтулуу – бул жөн гана аракет эмес, бүткүл адамзатты жакшылыкка үндөө. Бул касиет-сапат Нуриза Өмүрбаеванын поэзиясына толугу менен таандык десек болот. Н. Өмүрбаеванын поэзияга болгон мамилесин, акындык индивидуалдуулугун талдап келип, жазуучу С. Раев анын поэзиясын “табигый интеллектуалдык поэзия” деп мүнөздөмө берген.

“Нукура көркөм чыгарма жай кеп-сөздөн мазмундук сыйымдуулугу жана таасир күчү менен айырмаланат. Н. Өмүрбаева калемин кылдат, ийкем шилтөөгө – ой-санаасындагы менен жан дүйнөсүндөгүнү башкача баяндап, окурманга ой менен сезимди бир бүтүн кылып жеткирүүгө аракеттенет” – деп адабиятчы, публицист Жолдош Турдубаев айткандай,⁴ Нуриза окурмандарга ымандай сырын чеберчилик менен айтып, жөнөкөйлүк ошол эле учурда тереңдикти, чоочун дүйнөнү, мунарыкты, алыстыкты чагылдырат. Аны төмөнкү ырларынан байкоого болот:

*Таштап чыктым күндөрүмдү бороондуу,
бул сапарым кайсы жерден токтомок?
Кетем бүгүн узатканым жок өңдүү,
кайтып келсем тосуп алчум жок болот.*

*Таштап чыктым жакын деген адамды.
Багым эле толбос дагы, кемигис.
Жолдор бөлүп, мезгил бөлүп араны,
жолукпаспыз, кааласак да эми биз.*

*Таштап чыктым жамгыр, карлуу калааны,
санаага бай, сараң эле жыргалга.
Айталбадым ушул жолдун азабын,
тагдырынан жеңил чыккан ырларда.*

Таштадым мен барымды да, жогумду

³ Нуриза Өмүрбаева. “Тверь бульвар”. <https://kmborboru.wordpress.com/2015/02/20/nuriza-m-rbaevanyn-zha-y-ylarynan/> (колдонулган күнү: 23.04.2026)

⁴ Турдубаев Ж. “Ырга айланган ымандай сырлар”. <https://www.azattyk.org/a/yrga-aylangan-ymanday-syr-/32490342.html> (колдонулган күнү: 23.04.2026)

жолго чыктым, жүрөк менен көп күйгөн.

*Өткөн күндөр торобосун жолумду,
качандыр бир жаныш үчүн өчтүм мен...*

Нуриза мигранттардын маданий иденттүүлүгүн сактоо жана жаңы шарттарда өзүн-өзү табуу жөнүндө ойлорун билдирет. Анын мекенге болгон кусалык же “Бейтааныш бекет” жаңы жыйнагына “Бейтааныш бекет” деп ат коюусу терең философиялык мааниге ээ. Ал турмуштун боорон-чапкынында, капшалдуу күндөрдө, токтогон учурлары – бейтааныш бекеттей туюнтат. Ал төмөнкү ырында:

*Жай узады. Шамал уруп, жаан тийип,
жалбырагын төгүп бүттү дарактар.
Чоочун мага өз өмүрүм баш ийип,
чоочун жолдун жетегинде бараткан.*

*Күз да келди. Күүгүм термеп жааш Айды.
Да бир жылдын учун кармап турамын.
“Учпай калган жүрөк узак жашайбы?..”
Кайкып учкан канаттуудан сурадым.*

*Куштар мага жооп узатып ыраактан,
өз тилинде үн салгандай болушту.
Куштун тилин, куштун жолун бирок да,
жылдар мага унуткарып коюшту.*

*Кээде гана буюктурат бир санаа,
ушул аалам жаралгансып кусадан.
Канаттуулар, жер которуп учсаңар,
коштоп учпай улутунуп узатам.*

*Күндү беттеп, күздү таптап барарың,
жашыл жаздыр жака-бели кештелүү.
Мекен кылган бир сүйүүнүн караанын,
менин эрким, мейкиндигим чектелүү.*

*Жетер жерге жетип эсен, Күн кармап,
кайтсаң экен адаштырбай ай-жылды.
Мен да алысты көксөп учуп ызгаарда,
узак жолдо канаттарым кайрылды.*

Узадыңар көккө сиңип күүгүмдөп.

Бир күүгүмдө мен да алыска кетти элем.

Кайра кайтып келериңди ким билет?..

Канаттуунун Мекени жок дешти эле.

Кайра кайтып келериңди ким билет?..

Канаттуунун Мекени жок дешчү эле”, - деп белгилөө менен акын миграция феноменин жөн гана социалдык көрүнүш катары эмес, терең экзистенциалдык жана маданий-философиялык категория катары интерпретациялайт. Бул саптарда лирикалык каарман менен канаттуунун образы параллелдүү коюлуп, мигранттын тагдыры канаттуунун символ аркылуу жалпыланат.

“*Бир күүгүмдө мен да алыска кетти элем*” деген сап аркылуу автор лирикалык субъекттин жеке тагдырын жалпы миграциялык агым менен байланышта карайт. Ошол эле учурда “*Кайра кайтып келериңди ким билет?*” деген риторикалык суроо миграциядагы адамдын убакыт жана мейкиндик менен болгон мамилесинин туруксуздугун, келечекке болгон ишенимдин салыштырмалуу мүнөзүн чагылдырат.

Акындын поэзиясында мекен темасы өзгөчө философиялык тереңдикте ачылып, ал адам тагдырынын акыркы таяныч чекити катары сыпаттайт. Төмөнкү саптарда:

Ата журтум, өмүрүмдүн соңунда,

сага барып бүтөт бардык жолдорум.

Кечир мени, багыты жок жолуңда

жарык дагы, жылдыз дагы болбодум.

Лирикалык каармандын мекенге болгон терең кусалыгы жана руханий жоопкерчилиги айкын чагылдырылат. Бул жерде “*бардык жолдорум сага барып бүтөт*” деген ой мекенди адам өмүрүнүн акыркы багыты, тагдырдын жыйынтык чекити катары көрсөтөт. Мекен — географиялык түшүнүк гана эмес, ал руханий кайрылуу, ички дүйнөнүн дареги катары ачылат. Бул туурасында жазуучу, публицист Аким Кожоев: “Нуриза Өмүрбаеванын “Мекенге” деген ырын кадимки ырлардай жайбаракат окуй албайсың, бул ырды окуп жатып жүрөгүң титирейт, бооруң эзилет, жан-тениң жанчылат. Алыкул Осмоновдун “Ата Журтун”, Муса Жалилдин “Моабит дептерин” же Шандор Петефинин өз элинин азаттыгын самаган канаттуу ырларын окугандай толкунданысың, түйшөлөсүң, азаптанасың, бүтүндөй ички дүйнөң толгонот” – деп бышыктайт.⁵

“...Жаш акын кызга поэзия дүйнөсү жылуу-жумшак жерде отуруп алып, акын болом деп, таттуу кыялдарга батып, элестөө менен эңсөөлөргө жык толгон “романтиктерге” караганда, турмуштун оор-жеңилин желкесине көтөрүп, жүрөгүнөн өткөрүп жүрүп да, калемин таштай албады, калемин да аны таштабады.” - деп ф.и.к., доцент Ризван Исмаилова

⁵ Кожоев, А. Бир бириксен, миң чачылган жолдосуң. <https://www.azattyk.org/a/bir-birikseng-ming-chachylgan-zholdosung-nurizanyin-ylaryndagy-meken-yyy/32429098.html> (колдонулган күнү: 23.04.2026)

айткандай,⁶ Н. Өмүрбаева кандай гана учур болбосун өз дүйнөсүн ыр күзгүсү аркылуу чагылдырып жатты.

Жазуучу жана коомдук ишмер Султан Раев Нуриза Өмүрбаеванын чыгармачылыгын “табигый интеллектуалдык поэзия” катары мүнөздөйт. Бул аныктама акындын ырларындагы философиялык тереңдик менен табигый лиризмдин айкалышын так чагылдырат. Нуризанын интеллектуалдуулугу жасалма философиядан эмес, жашоо тажрыйбасынан, турмуштук байкоолордон жана руханий изденүүлөрдөн келип чыгат. Ошондуктан анын ырларында ой менен сезим, рационалдуулук менен эмоционалдуулук табигый бүтүндүктү түзөт:

*Түн. Олтурам бир китепти барактап,
көп окудум көңүл чөгүп турганда.
Жеткен эмес асылдыкка адамзат,*

жсек көрүүмдү укпа, жүрөк, булганба – деп ички диалогду ыр аркылуу туюнтуп жатат.

Нуриза Өмүрбаеванын дагы бир өзгөчөлүгү — арноо ырларын жаңычыл поэтикалык деңгээлде туюндургандыгы болуп саналат. Анткени анын “Нарсулуу Гургубаевага”, “Махабат Касеиновага”, “Курбума”, “Сен, досум, абалымды сурабагын”, “Кат”, “Сен уктагын”, “Синдиге”, “Үлбүрөшүп, жанып-өчөт чырактар”, “М.га”, “Мерез доско”, “Деңизге” аттуу ырларында акын өзүнүн ички туюмун, психологиялык абалын, өткөнү менен келечегинин ортосундагы байланыштарды кайрылуу формасы аркылуу терең философиялык деңгээлде ачып берет.

Мисалы, “Курбума” аттуу ырында акын достук мамилени жөн гана эмоционалдык байланыш катары эмес, руханий таяныч катары чечмелейт. Ырда лирикалык каарман өзүнүн ички дүйнөсүн бөлүшүү менен катар, ой-тилегин да билдирет.

Бул ыр дагы Нуриза Өмүрбаеванын арноо лирикасынын поэтикалык табиятын ачып берген мыкты үлгүлөрдүн бири болуп саналат. Ырда лирикалык каарман курбусуна кайрылуу аркылуу достуктун баалуулугун, турмуш жолдорунун айырмаланышын жана адамдык колдоонун маанисин философиялык өңүттө чагылдырат.

*Курбу болдук бирге ыйлап, бир күлгөн,
кубат алган жакшы күндөн, жакшы ырдан.
Караанымды узатууга күүгүмдө
сен балконго чыккандырсың артымдан.*

*Мен баратам муз үстүндө аярлап,
жыгылуудан, жаңылуудан жалкыгам.
Аяганга алың жетпей карайлап,
карааным тигилдин го артыман.*

Балким менин турмушумду ойлодуң,

⁶ Исмаилова Р. “Бейтааныш бекеттен” бейтааныштар жолугушат. <https://adabiyat.kg/rizvan-ismailova-bejtaanysh-beketten-bejtaanysh-tar-zholugushat/> (колдонулган күнү: 23.04.2026)

кыштай муздак, жүрөгүңдү жылытпас.

*Кирдебесин көөнүң жаман ойлордон,
киргин курбум, кириңди жуу, ырың жаз.*

*Тилей бербей жок нерсени, бир келген
тирүүлүктүн жеткен жакшы баркына.
Бир ырындай бир акындын биз билген,
башка өмүрдө кездешербиз бактыга.
Киргин курбум кириңди жуу, ырың жаз.*

Акын чыгарманын башында эле эки адамдын ортосундагы руханий жакындыкты эскерүү аркылуу окурманды лирикалык дүйнөгө жетелейт:

*Курбу болдук бирге ыйлап, бир күлгөн,
кубат алган жакшы күндөн, жакшы ырдан.*

Бул саптарда достук жөн гана тааныштык эмес, турмуштун оор жана жеңил учурларын бирге бөлүшкөн руханий байланыш катары сүрөттөлөт. “Жакшы күндөн, жакшы ырдан кубат алуу ” сөз айкашы каармандардын дүйнө таанымындагы руханий баалуулуктардын маанилүүлүгүн көрсөтөт.

Ырдын кийинки бөлүгүндө лирикалык каарман өзүнүн жашоо жолун образдуу сүрөттөйт:

*Мен баратам муз үстүндө аярлап,
жыгылуудан, жаңылуудан жалкыгам.*

Бул жерде “муз үстүндө басуу ” турмуш жолунун символу катары колдонулган. Ал адамдын ар бир кадамы этияттыкты талап кылган татаал жашоо шарттарын билдирет. Ошол эле учурда “жыгылуу ” жана “жаңылуу” сөздөрү турмуштагы каталарды жана кыйынчылыктарды туюнтат.

Лирикалык каармандын абалына курбусунун боорукерлик менен караганы төмөнкү саптарда берилет:

*Аяганга алың жетпей карайлап,
карааныма тигилдин го артыман.*

Бул саптарда адамдын жакын адамына жардам бергиси келип туруп, айрым учурда анын тагдырын өзгөртүүгө күчү жетпеген психологиялык абал чагылдырылган. Автор достуктун эң бийик деңгээлин – түшүнүү жана кошо санааркоо сезимин ачып берет.

Ырдын идеялык борбору үчүнчү строфада топтолгон:

*Кирдебесин көөнүң жаман ойлордон,
киргин курбум, кириңди жуу, ырың жаз.*

Бул жерде акын турмуштун оор сыноолорунан руханий тазалануунун жолун көрсөтөт. “Кириңди жуу ” деген сөз түз мааниде эмес, адамдын жан дүйнөсүн жаман ойлордон,

таарынычтан жана кайгыдан арылтуу маанисинде колдонулган метафора болуп саналат. Ал эми “ырың жаз” деген чакырык чыгармачылыкты руханий куткаруучу күч катары көрсөтөт.

Акыркы строфада чыгарманын философиялык мазмуну дагы да тереңдейт:

Бир ырындай бир акындын биз билген,

башка өмүрдө кездешербиз бактыга, - деген саптарда өмүрдүн убактылуулугу, адамдардын жолугушуусу менен ажырашуусунун мыйзамченемдүүлүгү жана руханий байланыштын түбөлүктүүлүгү жөнүндө ой айтылат. “Башка өмүрдө кездешербиз” деген көркөм ой адамдардын ортосундагы достук физикалык аралык менен убакыттан жогору турарын билдирет.

Чыгармада кайрылуу формасы (“курбум”) тынымсыз колдонулуп, арноо лирикасынын негизги белгиси катары кызмат кылат. Бирок акын конкреттүү бир адамга кайрылуу аркылуу жалпы адамзаттык баалуулуктарды – достукту, боорукерликти, сабырдуулукту жана руханий тазалыкты көтөрө алган.

Демек, бул ыр Нуриза Өмүрбаеванын арноо лирикасына мүнөздүү болгон психологиялык тереңдикти, философиялык жалпылоону жана руханий баалуулуктарды көркөм туюнтуу чеберчилигин айгинелейт. Акын достук темасын жөнөкөй турмуштук көрүнүш катары эмес, адамды жашоонун сыноолорунан алып өтүүчү руханий күч катары сүрөттөй алган. Ал эми:

Сен сүйүүнүн даамын татып, сүйүлүп,

бүлө болдуң бүркүт мүнөз жигитке.

Мен бактымдын келеринен түңүлүп,

чоочун жолду ээрчип кеттим иңирде –деп акын “Синдиме” аттуу ырында синдисине кайрылуу аркылуу өзүнүн ички туюмун, “жоголгон мекен” темасын жана алдыдагы белгисиз келечекке болгон тынчсыздануусун көркөм чагылдырат. Ошол эле учурда лирикалык каарман синдисинин бактылуу турмушуна ички дүйнөсүнөн кубанып, аны моралдык жактан колдогон жылуу мамилесин да билдирет.

Ошондой эле Махабат Касеиновага деген ырында:

Айтып бергим келди сага жан сырым,

Айыктырар жаратымды барбы ырың?

Мен толкунун Ысык-Көлдүн сагындым,

Сен калаанын сагынгандай жамгырын.

Ырдын алгачкы сабынан тартып эле лирикалык каармандын ички муңу жана руханий муктаждыгы ачылат. “Айыктырар жаратымды барбы ырың?” деген сапта ыр поэзиянын дарылык күчүнө болгон ишенимдин символу катары колдонулган. Ошол эле учурда “Ысык-Көлдүн толкуну” менен “калаанын жамгыры” карама-каршы коюлуп, эки адамдын дүйнө таанымынын жана жашоо мейкиндигинин айырмачылыгы сүрөттөлөт.

Кийинки строфаларда акын өткөн мезгилге кайрылуу аркылуу адам турмушундагы өзгөрүүлөрдү көрсөтөт:

Күлбөй калдым, күңүрт болду күндөрүм,

Сүйбөй калдым ошол кезде сүйгөндөй.

Бул саптарда мезгилдин өтүшү менен адамдын ички дүйнөсүндөгү өзгөрүүлөр психологиялык тактык менен берилген. Лирикалык каарман мурдагы сезимдердин күчүн жоготуп, жашоого болгон мамилеси өзгөргөнүн моюнга алат.

Ырдын философиялык өзөгү төмөнкү саптарда өзгөчө терең ачылат:

*Биз дүйнөнү багынтабыз дечү элек,
Бир түйшүккө багындык да, унутулдук.*

Бул жерде жаштыктагы чоң максаттар менен турмуш чындыгынын ортосундагы карама-каршылык көрсөтүлгөн. Автор жаш кезде адам дүйнөнү өзгөртүүгө умтуларын, бирок убакыттын өтүшү менен күнүмдүк түйшүктөрдүн туткунуна айланып каларын философиялык жалпылоо аркылуу сүрөттөйт. “Дүйнөнү багынтуу ” жана “бир түйшүккө багынуу ” түшүнүктөрүнүн антитезалык каршылаштырылышы чыгарманын идеялык мазмунун тереңдетип турат.

Ошондой эле ырда диалогдук форма сыртынан гана байкалганы менен, чындыгында ал лирикалык каармандын өз-өзү менен болгон ички маеги катары кабыл алынат. “Ортобузда айтылбаган суроо-жооп” деген саптар адамдардын ортосундагы руханий алыстоону, убакыт менен кошо жоголгон жакындыкты символдоштурат.

Нарсулуу Гургубаевага

“Кантип жашап жаттың экен, жаралуум?”

*Калаада ошол катаалдыгын мен билген.
Терезеңде улуп кыштын шамалы,
эстеттиби жаратыңды эскирген?*

*Жашасам деп жашай албай кыйналгам,
өгөй дагы, өздөй эле чоң калаа.
Уурдап баарын узап кеткен жылдардан,
жашадың сен сүйүү күтүп, жол карап.*

*Жашадың сен жазыш үчүн Күн ырын,
жан дүйнөңдү тытмалатып туш-туштан.
“Жалгыздыгы бөксөрсүн” деп ушунун,
сен сагынган деңиз үнүн уктурсам:*

*“Деңиз мени унутпасын, айт ” дейсиң,
деңиз кантип унуткарсын деңизди?!
“Балким сага керек эмес эми эч ким,
Балким сага өчкөн жарык жетиштүү ”.*

*Бурганактуу, кар-жамгырлуу тагдырга,
“Көтөрүмдүүм”, сен сыяктуу ким түттү?..
Кылым муңдуу, ырың муңдуу... А сыртта,
“бир калчанган, бир жалтанган жыл бүттү.”*

*Жаштыгыбыз жолдо-түздө короду,
жүрөктөгү максатыбыз бөксөргөн.
Өмүрдү алды. Ушул боштук толобу?..
Көңүл калды жакшы деген көптөрдөн.*

*Бир сүйүүнүн жолун карап дирилдеп,
жаштык кыска жалп өчөрүн унуттуң.
Билем, азыр мага бейпил түн тилеп,
адатыңча муңдуу, мукам ыр уктуң.*

*А бөлмөңдө үзүл-кесил шам жанып,
аярлаган жарым бактың жанды эзет.
Кыярган өң кырк бир жаның жанданып,
кыш да өтөт, шамал токтойт, жаз келет.*

Бул ыр Нуриза Өмүрбаеванын чыгармачылыгындагы арноо лирикасынын өзгөчө үлгүлөрүнүн бири болуп саналат. Акын чыгармада белгилүү акын, мигрант акындарынын көрүнүктүү өкүлдөрүнүн бири болгон Нарсулуу Гургубаевага кайрылуу аркылуу анын тагдырын, чыгармачылык дүйнөсүн жана руханий абалын терең ачып берет. Мында арноо жанры жөн гана адамга арналган чыгарма болуудан чыгып, бүтүндөй мигрант акындардын муунунун тагдырын жалпылаган көркөм чыгармага айланган.

Ырдын башталышында эле лирикалык каарман Нарсулуунун ички дүйнөсүнө саресеп салат:

*Кантип жашап жаттың экен, жаралуум?
Калаада ошол катаалдыгын мен билген.*

Бул саптарда автор менен адресаттын тагдырдык жакындыгы сезилет. “Калаанын катаалдыгы ” мигранттык турмуштун негизги символдорунун бири катары колдонулуп, чоң шаардагы жалгыздык, руханий боштук жана жашоо күрөшү эске салынат. Автор Нарсулуунун тагдырын сырттан байкоочу эмес, ошол сыноолорду өзү да башынан өткөргөн адам катары сүрөттөйт.

Чыгарманын негизги өзөгүн жалгыздык жана күтүү мотивдери түзөт:

*Уурдап баарын узап кеткен жылдардан,
жашадың сен сүйүү күтүп, жол карап.*

Бул жерде убакыт адам өмүрүн “уурдаган ” күч катары метафоралаштырылган. Лирикалык каарман Нарсулуунун өмүрүн күтүүнүн, кусалыктын жана аткарылбай калган үмүттөрдүн фонунда көрсөтөт. Мындай мотивдер Нарсулуу Гургубаеванын өз поэзиясында да көп кездешкендиктен, ыр анын чыгармачылык дүйнөсү менен үндөшүп турат.

Ырдагы эң таасирдүү көркөм табылгалардын бири – деңиз образы:

*Деңиз мени унутпасын, айт ” дейсиң,
деңиз кантип унуткарысын деңизди?!*

Бул саптар чыгарманын философиялык бийиктигин арттырган өзгөчө поэтикалык ойлордун бири болуп саналат. Деңиз бул жерде жөн гана табият көрүнүшү эмес, Нарсулуу Гургубаеванын жан дүйнөсүнүн, анын поэзиясынын жана руханий мейкиндигинин символу катары кызмат кылат. Автордун “деңиз кантип унуткарысын деңизди ” деген жообу акындын өз табиятынан, өз дүйнөсүнөн эч качан ажырай албастыгын билдирет.

Чыгармада миграциялык поэзияга мүнөздүү болгон өмүрдүн өтмөлүүлүгү жана жоготуулар темасы дагы кеңири орун алган:

*Жаштыгыбыз жолдо-түздө короду,
жүрөктөгү максатыбыз бөксөргөн.*

Бул саптар аркылуу бир гана Нарсулуунун эмес, бөтөн жерде өмүр өткөргөн бүтүндөй муундун тагдыры жалпыланат. Автор жаштык жылдардын күрөш, кусалык жана изденүү менен өткөнүн көрсөтөт. Мында лирикалык каарман жеке адамдын эмес, жалпы мигранттык муундун үнүн сүйлөп жатат.

Ошол эле учурда чыгармада үмүт мотиви да күчтүү орун алган. Ырдын акыркы бөлүгүндө акын окурманды трагедиялык маанайда калтырбайт:

Кыш да өтөт, шамал токтойт, жаз келет.

Бул сап чыгарманын идеялык жыйынтыгы болуп саналат. Кыш – оор турмуштун, жалгыздыктын жана кайгынын символу болсо, жаз – жаңылануунун, үмүттүн жана руханий кайра жаралуунун белгиси катары берилген. Ошентип, акын кандай гана оор тагдыр болбосун, анын артынан сөзсүз жарык күндөр келерине ишеним артат.

Аталган ырда автор конкреттүү бир акынга кайрылуу аркылуу анын жеке тагдырын гана эмес, миграциядагы чыгармачыл инсандардын жалгыздыгын, руханий изденүүлөрүн, кусалыгын жана өмүр тууралуу философиялык ойлорун көркөм жалпылоого жетишкен. Ошондуктан ыр жөнөкөй арноо эмес, акындын инсандык жана чыгармачылык дүйнөсүнө арналган поэтикалык портрет катары бааланууга татыктуу.

Жыйынтыктарга таянсак, Нуриза Өмүрбаеванын чыгармачылыгында миграция социалдык маселе гана эмес, адамдын ички дүйнөсүндөгү маданий иденттүүлүктү издөө жана экзистенциалдык маселелерди чечүү куралы катары калыптангандыгы аныкталды. Тексттерди лингво-поэтикалык жактан анализдөө көрсөткөндөй, акын “чоочундук” концептин ачуу үчүн лексикалык кайталоолорду жана карама-каршылыктарды (антитезаларды) чебер колдонот. Анын арноо лирикасындагы ырларында адресатка кайрылуу ыкмасы сырткы форма катары көрүнгөнү менен, мазмундук жактан лирикалык каармандын өзү менен өзү жүргүзгөн терең ички монологуна жана психологиялык рефлексиясына айланары такталды. Филология илимдеринин кандидаты, доцент Ризван

Исмаилова белгилегендей, акын турмуштун оор-жеңилин желкесине көтөрүп жүрүп да калемин таштабай, өз дүйнөсүн ыр күзгүсү аркылуу туруктуу чагылдыра алган.

Корутунду

Жүргүзүлгөн изилдөөнүн негизинде төмөнкүдөй корутундуларга келебиз.

1. Нуриза Өмүрбаеванын поэзиясы заманбап кыргыз адабиятындагы миграция темасын жаңы көркөм-эстетикалык деңгээлге көтөргөн маанилүү көрүнүш болуп саналат. Акындын чыгармаларында миграция социалдык көрүнүш катары гана эмес, адамдын ички дүйнөсүндөгү руханий изденүү, иденттүүлүк мекенге болгон терең кусалык менен байланышкан философия катары ачылат.

2. Анын поэзиясында “бейтааныш бекет”, “жол”, “күүгүм”, “канаттуу”, “чоочун дүйнө” сыяктуу образдар аркылуу адам тагдырынын белгисиздиги, жалгыздык жана руханий изденүү терең символдук мааниге ээ болот. Ошондой эле акын арноо ырларын жаңычыл мазмунда иштеп чыгып, кайрылуу формасын лирикалык каармандын ички монологу жана психологиялык абалын чагылдыруунун натыйжалуу поэтикалык куралына айландырган.

3. Нуриза Өмүрбаеванын чыгармачылыгы аркылуу мигранттык поэзия кыргыз адабиятында өз алдынча көркөм-эстетикалык багыт катары калыптанып, жалпы адамзаттык философиялык маселелерди көтөргөн деңгээлге жеткенин байкоого болот.

Демек, акындын поэзиясы миграция шартындагы инсандык тагдырды көркөм чагылдыруу менен бирге, улуттук жана руханий баалуулуктарды сактоонун маанилүүлүгүн да айгинелейт.

Талкуу

Алынган натыйжаларды заманбап адабият таануу илиминин контекстинде талкуулаганыбызда, Н. Өмүрбаеванын лирикасы кыргыз адабиятындагы салттуу кусалык лирикасынан айырмаланары айкын болот. Эгерде мурунку муундун миграциялык ырларында негизинен айылды сагынуу, турмуштук кыйынчылыктарга даттануу мотивдери басымдуулук кылса, Өмүрбаеванын лирикасында Батыш поэзиясына мүнөздүү болгон экзистенциалдык жалгыздык, мейкиндик менен убакыттын трансформациясы жана интеллектуалдык анализ алдыңкы планга чыгат. Публицист Аким Кожоев акындын “Мекенге” ырын (*«Ата журтум, өмүрүмдүн соңунда, / сага барып бүтөт бардык жолдорум...»*) Алыкул Осмоновдун же Муса Жалилдин деңгээлиндеги ички толгонууну жараткан шедевр катары баалаганы, бул поэзиянын улуттук адабияттагы жаңы эволюциялык тепкич экенин далилдейт. Демек, бул чыгармалар коомдук суроо-талаптан гана жаралбастан, кыргыз стилистикалык мектебин жаңы поэтикалык фигуралар менен байытууда (Маматжан уулу, 2024).

Сунуштар. Жогоруда айтылган илимий корутундулардын жана талкуулардын негизинде төмөнкүдөй сунуштарды алдыга коебуз:

- Жогорку окуу жайларынын филология факультеттеринде Нуриза Өмүрбаева баштаган жаңы муундун чыгармачылыгын өзүнчө тема катары окутуу зарыл;
- Мигрант акындардын ырларындагы улуттук иденттүүлүк, тилдик өзгөчөлүктөр жана Батыш-Чыгыш адабий байланыштарынын таасири мындан ары да монографиялык деңгээлде, диссертациялык изилдөөлөрдө кеңири талданууга тийиш;

- Н. Өмүрбаеванын ырларындагы дүйнөлүк деңгээлдеги экзистенциалдык маселелердин чагылдырылышын эске алып, анын жыйнактарын чет тилдерге (өзгөчө англис жана француз тилдерине) сапаттуу көркөм которуу иштерин колго алуу жана эл аралык адабий симпозиумдарда таанытуу сунушталат.

ПАЙДАЛАНЫЛГАН АДАБИЯТТАР

1. Исмаилова, Р. “Бейтааныш бекеттен” бейтааныштар жолугушат. “Adabiyat.kg” сайты, 2023-жыл, 11-сентябрь <https://adabiyat.kg/rizvan-ismailova-bejtaanysh-beketten-bejtaanyshhtar-zholugushat/>
2. Кожоев, А. Бир бириксең, миң чачылган жолдосуң. “Azattyk.org” сайты, 2023-жыл, 29-май <https://www.azattyk.org/a/bir-birikseng-ming-chachylgan-zholdosung-nurizanyyn-yrlyryndagy-meken-yyy/32429098.html>
3. Култаева, Ү. Жүрөк менен сырдашуу // “Adabiyat.kg” сайты, 2023-жыл, 12-май <https://adabiyat.kg/m-t-kultaeva-zh-r-k-menen-syrdashuu/>
4. Маматжан уулу, М. (2024). Эгемендүүлүк жылдарындагы жаштар жана мигранттар поэзиясына саресеп. *Ош мамлекеттик университетинин Жарчысы*, (4), 269–278. https://doi.org/10.52754/16948610_2024_4_26
5. Өмүрбаева, Н. (2013). *Ай менен сырдашуу*. Бишкек.
6. Өмүрбаева, Н. (2023). *Бейтааныш бекет: ырлар жыйнагы*. Бишкек: Турар.
7. Турдубаев, Ж. Ыйманга айланган ыймандай сырлар. “Azattyk.org” сайты, 2023-жыл, 14-июль <https://www.azattyk.org/a/yrga-aylangan-ymanday-syr-/32490342.html>